

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Б.М. КОРЕЦЬКИЙ,
к.е.н., доцент, Тернопільський комерційний інститут,
Т.В. МАМРОШ,

к.е.н., декан економічного факультету, Тернопільський комерційний інститут

Формування регіональної політики держави на базі інструментів стратегування розвитку територій

У статті розглядається проблема використання планування території в процесі формування стратегії регіонального розвитку. Визначається роль територіального ресурсу в соціально-економічному розвитку регіонів.

В статье рассматривается проблема использования планирования территории в процессе формирования стратегии регионального развития. Определяется роль территориального ресурса в социально-экономическом развитии регионов.

In the article the problem of the use of planning of territory is examined in the process of forming of strategy of regional development. The role of territorial resource is determined in socio-economic development of regions.

Постановка проблеми. Останніми роками органи державного управління приділяють велику увагу проблемі стратегічного планування регіонального розвитку. Запровадження практики планування території в Україні повною мірою відповідає рекомендаціям Європейської економічної комісії ООН і Ради Європи.

Багатокомпонентність, складність процесу стратегічного планування, міждисциплінарний характер чинників та умов, які впливають на соціально-економічний розвиток територій взагалі, є причиною того, що різними аспектами дослідження цієї проблеми сьогодні займаються фахівці багатьох галузей науки – економісти, географи, екологи, демографи, фахівці з

державного управління. Значний науково-методологічний потенціал у сфері планування території накопичений географами й спеціалістами в сфері архітектури та містобудування.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні положення, методологічні та методичні основи формування регіональної політики на основі розвитку та планування територій, на які опираються автори, викладені в роботах М. Дацишина, С. Максименка, В. Нудельмана, Ю. Палехи, І. Санжаровського, А. Степаненка, О. Топчієва.

Метою статті є аналіз рівня використання інструменту формування стратегії регіонів, основних принципів використання території у процесі формування регіональної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Базові нормативні засади та концептуальні напрями використання та розвитку території України визначені Генеральною схемою планування території України, затвердженої Законом України «Про Генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 року №3059-III, Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2015 року (затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001), Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», Законом України «Про планування і забудову територій», Концепцією вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-еконо-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

мічного розвитку України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2006 року №504-р.

Отже, можна констатувати, що період фактичної відсутності осмисленої регіональної політики завершується, і діяльність органів державної влади і громадськості переходить до етапу осмислення і формування стратегії розвитку регіонів в нових умовах на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду і методологічної і методичної бази, що оновлюється. У зв'язку з цим при підготовці даної роботи були поставлені наступні практичні завдання:

- проаналізувати основні концептуальні положення доступних методичних матеріалів, які використовуються при підготовці стратегій соціально-економічного розвитку;
- виявити характерні проблеми, які виникли перед регіональними адміністраціями при розробці стратегічних документів регіонів;
- запропонувати регіонам оригінальний підхід і методичну базу для формування стратегій інноваційного розвитку, засновану на діяльності проблемної робочої групи по прогнозуванню і стратегічному плануванню економічного розвитку регіонів.

Концептуальний підхід влади до розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Основним документом, що визначає підхід виконавчої влади до стратегічного планування регіонального розвитку, є згадана вище Державна стратегія регіонального розвитку України. Другий документ – Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України – пропонує регіонам деякий уніфікований погляд державних органів влади на формат і зміст регіональних стратегій.

Концепція є теоретичним документом, що представляє достатньо докладну і ґрунтовну модель регіонального розвитку в баченні центру (профільного міністерства) з позиції управління регіональним розвитком. Цей підхід, на нашу думку, має принципові обмеження, які полягають в такому:

1. Стратегія регіонального розвитку в умовах держави і громадянського суспільства не зводиться до стратегії управління регіональним розвитком з боку держави. Певна річ, держава повинна мати свою стратегію, в першу чергу в плані просторового і галузевого розвитку, направлену на підтримку депресивних і проблемних регіонів. При цьому стратегія розвитку благополучних регіонів є прерогативою самих регіонів. Одночасно має формуватися стратегія більш загального плану, як би поверх апаратної, яку умовно назовемо «суспільно-державною». Вона повинна мати цілісний характер, реально враховувати безліч позицій учасників регіонального розвитку і бути прийнята не тільки на апаратному рівні, але і елітою регіону і країни. Очевидно, така стратегія має на увазі іншу технологію формування і супроводу.

2. В умовах дефіциту фінансових, кадрових і інших ресурсів у держави сам підхід до регіонів тільки з позиції керівництва і управління не може бути досить ефективним. На наш погляд, при збереженні за державою адміністративної

функції ефективнішою є позиція організації регіонального розвитку, але вже з боку складнішого «суспільно-державного» позиціонера, в особі держави, регіональних еліт, експертного середовища та громадських організацій. Це вимагає якісно вищий рівень співорганізації органів державної влади і всіх активних центрів влади в суспільстві.

3. Концепція не підкріплена в потрібній мірі механізмами і інструментами її реалізації. Законотворчість, направлена на закріплення ряду положень концепції, за низкою позицій представляється передчасною через нестачу досвіду стратегічного планування в регіонах, необґрунтованість і критичне відношення до ряду положень концепції з боку експертного співтовариства і регіональних еліт. Законодавче закріплення механізмів, що слабо опрацьовані, встановлення певних вимог і обмежень приведе до небажаного ефекту, особливо відносно інноваційного розвитку.

4. Не розкривається серйозним чином тема оптимізації оподаткування, яке в нинішньому його вигляді не стимулює, а гальмує розвиток регіонів. Розкриття цієї теми для незалежної експертизи і прозорість даних і макроекономічних моделей могли б стати серйозним стимулом ефективного стратегування.

5. Ідейним стрижнем стратегії є концепція просторового розвитку. Очевидно, що концентрація авторів концепції на напрямі просторового розвитку є необхідним, але не достатнім для вироблення цілісної регіональної політики. При всій важливості просторового підходу регіональна політика повинна бути збалансованою і не буде повноцінною без такого ж ретельного опрацьовування інших позицій, пов'язаних з управлінням розвитку таким складним об'єктом, як регіон (галузевого, геополітичного, суспільно-політичного, соціально-психологічного, культурно-історичного і так далі) і відновлення цілісної картини через відновлення їх взаємозв'язку. Таким чином, ясно, що цілісне стратегування не може бути проведене в рамках галузевих міністерств, з чого виходить необхідність передачі цього завдання на іншій – суспільно-державний, і що не менш важливо, непрозорий мережевий рівень. Крім того, просторовий розвиток як інструмент системно-структурного перетворення територій, фактично встановлює пріоритет в реалізації концепцій, політики, програм і проектів влади при підлеглий ролі регіонів. Це цілком природно, оскільки мова йде про реалізацію загальнодержавних інтересів просторового розвитку країни, за однієї умови: високому рівні опрацьовування і узгодження управлінських рішень з місцевими елітами. Разом із тим весь існуючий досвід реформ, що реалізуються державною владою, говорить про недостатнє опрацьовування і ефективність ухвалюваних рішень. Тому, враховуючи велику ресурсомісткість наслідків управлінських рішень у сфері просторового планування, а також їх вплив на положення і долі великих мас людей, що населяють цілі поселення, міста і регіони, вони повинні бути особливо ретельно опрацьовані з прогнозуванням наслідків.

Як головний принцип державної регіональної політики був оголошений принцип поляризованого розвитку. При теоре-

тичній обґрунтованості цього принципу в рамках концепції просторового розвитку, його безпосереднє застосування за межами даної концепції до регіонів привело, як відомо, до різкої критики стратегії з боку представників регіонів і експертів.

Нормативно-законодавче та методичне забезпечення процесу розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Серед стратегічних напрямів регіонального розвитку, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року, планування території повинно бути основою ефективного використання територіального ресурсу при реалізації таких пріоритетних напрямів як «реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі»; «розбудова та модернізація інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів» та «реформування адміністративно-територіального устрою» [1]. У той же час у Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року закладені лише окремі положення Генеральної схеми. Зокрема, ті, які стосуються вдосконалення систем розселення та забезпечення розвитку населених пунктів. Разом із тим у процесі розробки регіональних стратегій сьогодні не достатньо широко використовується такий інструмент як планування території. Так серед важливих напрямів, закладених у Генеральній схемі планування території, найбільш проблематичним щодо реалізації залишається формування національної екологічної мережі (Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» №1989-III від 21.09.2000 р.) [5]. Фактично у стратегіях регіонального розвитку не розглядаються питання реального відведення земель для створення національної екомережі, збільшення площ природоохоронних територій, відповідної оптимізації землекористування в регіонах. Ці питання не розглядаються і в Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року та в більшості існуючих стратегій соціально-економічного розвитку областей.

Слід зауважити, що низький рівень використання інструменту планування території в процесі розробки стратегій регіонального розвитку залежить від таких основних та опосередкованих чинників:

- недостатній рівень використання комплексного, системного та інтегрованого підходу в процесі стратегічного планування регіонального розвитку в системі «середовище – населення – господарство – управління»;
- недооцінка значення планування території для стратегічного планування регіонального розвитку;
- свідоме ігнорування питань законодавчого врегулювання використання територій з метою збереження практики зловживань у сфері розподілу та використання земельних ресурсів;
- загроза вибору невідповідних потенціалу регіону стратегічних напрямів розвитку, відсутність практики стратегічного

ного планування, пряме копіювання та дублювання програмних документів центральних органів влади;

- організаційні, інституційні проблеми, неузгодженість діяльності різних гілок влади в питаннях стратегічного планування, ситуативний характер стратегічного планування;
- відсутність системи контролю реалізації стратегії регіонального розвитку, оцінки її ефективності, нерозвиненість мережі аналітичних груп та незалежних аналітичних агенцій;
- проблеми нормативно-правового характеру, які потребують вирішення шляхом узгодження та внесення змін до чинних законодавчих актів;
- обмеженість фінансових ресурсів, що не дозволяє проводити роботи по створенню сучасних схем планування території, проводити їхнє корегування та оновлення;
- відсутність якісного складу фахівців, які входять до робочих груп, що працюють над розробкою прогнозних та програмних документів у регіонах.

На нашу думку, стратегія регіонального розвитку обов'язково має містити розділ, який би відображав територіальний аспект розвитку регіону на основі планування території. Такий підхід створює можливість визначення оптимальних шляхів досягнення довгострокових цілей з урахуванням територіальних можливостей та особливостей кожного регіону чи окремої самоврядної території, повнішого врахування загальнонаціональних, регіональних, місцевих пріоритетів, комплексного розвитку територій.

Головна мета розробки стратегії регіону полягає у визначенні вимог пріоритетних напрямів і цілей розвитку на довгострокову перспективу (не менше 10–20 років). Очевидно, що така позиція стратега має формуватися як деяка мережева структура, що включає всіх учасників процесу стратегування. Якщо подивитися на проблему дещо з іншого боку, то завдання формування стратегії – це завдання всієї регіональної еліти, перш за все культурної, освітньої, а також бізнес-еліти, а не тільки чиновників регіональних адміністрацій, в яких є свої ексклюзивні ресурси і сфери компетенції (формування регіонального бюджету, управління держмайданом, контроль виконання тощо).

Установка достатньо конструктивна тільки в тому випадку, якщо цілеутворюючим суб'єктом є складноорганізований позиціонер, про якого мова йшла вище. Але навіть у цьому випадку вказівка якого-небудь тривалого горизонту планування, а тим більше в 15 років представляється не цілком коректним. Головна причина полягає в тому, що цілі змінюються у міру просування по шляху їх розвитку. Навіть такий простий аргумент, як фактичне обмеження горизонту планування у чиновників адміністрацій, депутатів відносно коротким терміном їх повноважень (5 років), не кажучи вже про бізнес (за винятком найбільших інфраструктурних державних компаній), говорить про явне завищення горизонту планування (прогнозування). Єдиним виключенням можуть бути крупні інфраструктурні проекти, що реалізуються державою на національному (або міжнародному) рівні, але і в цьому випадку

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

генеральні схеми розміщення об'єктів транспортною, енергетичною і ін. інфраструктури розробляються, наскільки нам відомо, на менший термін (приблизно 10 років).

Зі всього сказаного можна зробити висновок, що методика розробки регіональних стратегій, що рекомендується, при початковій установці на реалізацію парадигми розвитку фактично здатна забезпечити лише реалізацію парадигми функціонування, і тим більше не може методологічно забезпечити формування стратегії інноваційного розвитку. Очевидно, що цей висновок не слід узагальнювати на стан справ на практиці, яка різноманітніше і багатше, і рідко слідує теоретичним схемам. Таким чином, регіональне стратегування означає, перш за все, не розвиток існуючих або появу нових виробництв, господарських об'єктів, фінансових технологій і тому подібне, а формування місць і умов для їх можливого розвитку і появи, формування сприятливого інноваційного і інвестиційного клімату, а також і навіть в першу чергу – формування регіонального суб'єкта (регіональних суб'єктів) як ініціаторів регіонального розвитку.

Переходячи до схеми процедур, які організовують діяльність на стратегічному плацдармі, ми бачимо, що у «вимогох» як механізми реалізації стратегії пропонуються такі:

- економічна політика органів влади регіону;
- бюджет регіону;
- механізм приватно–державного партнерства, регіональні цільові програми;
- система інструментів цільового фінансування із засобів державного бюджету;
- механізм контролю за допомогою індикативних показників діяльності органів державної влади регіону.

Приведений перелік показує, що як механізми реалізації стратегій регіонам пропонуються в основному фінансові механізми, вбудовані в ті або інші програми державного або регіонального рівня. Причому внаслідок того, що велика частина податкових надходжень регіонів вилучається державою з подальшим перерозподілом, механізм якого діє нестабільно і непрозоро, його результати прогнозувати вельми складно. Звідси витікає, що застосування фінансових механізмів для реалізації регіональних стратегій характеризуються високим ступенем невизначеності очікуваного результату.

Таким чином, аналіз нормативного і методичного забезпечення, яке мають в своєму розпорядженні регіони для організації стратегічного планування, дозволяє зробити такі узагальнені висновки:

1. Відсутнє будь–яке законодавче забезпечення, що регламентує процес організації розробки стратегій, зокрема питання узгодження стратегій регіону та держави.

2. Не використовуються повною мірою найважливіші документи, що визначають розвиток інфраструктури в країні і регіонах (Закон України «Про Генеральну схему планування території України», Закон України «Про планування і забудову територій»).

3. Наявне методичне забезпечення не цілком адекватне складності завдань, що виникають перед розробниками стратегій.

Аналіз практики розробки стратегій соціально–економічного розвитку регіону. Наявна законодавчо–нормативна база, яка сформувала існуючу регіональну політику центрального уряду держави, змусила регіональні органи влади почати розробку варіантів стратегій розвитку територій та їх захист на вищестоящих щаблях управління. Однак слід зазначити, що у більшості випадків ці потуги носять досить формальний характер і не забезпечують реального прориву в підвищенні управління розвитком територій. Тому аналіз існуючої практики розробки стратегій соціально–економічного розвитку територій ми провели лише з окремих позицій моменту процесу стратегування, націлених на її переконструювання з метою прискорення розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів країни. Проведений аналіз показав, що:

1. Сам факт звернення регіонів до стратегічного планування і спроб вийти за межі поточної діяльності як нове явище в регіональній політиці останніх років виключно важливий, оскільки ставить регіональну владу в нову могутнішу позицію, в якій можливий перехід від парадигми функціонування до парадигми розвитку. Відзначимо, що це всього лише гіпотетична можливість, а не імператив, оскільки реально заняття цієї позиції пов'язане з наявністю політичної волі, амбіцій, кваліфікації, сильної команди і інших якостей керівників регіону. Інакше, цю позицію можна успішно імітувати.

2. Інша позитивна передумова для подальшої ефективної роботи по організації стратегічної роботи полягає в тому, що влада так чи інакше повинна намагатися вибудовувати нові відносини з бізнес–структурами і експертним співтовариством. Хоча практика показує, що цей процес носить поки лише початковий або імітаційний характер.

3. Вимоги до розробки стратегій регіонів України зіграли свою позитивну роль, запустивши, спираючись на адміністративний ресурс, процес розробки стратегій в регіонах і організувавши їх розгляд і систематизацію. В той же час, враховуючи велику різноманітність умов в регіонах, невизначеність в питаннях політики і практики, насамперед розвитку інфраструктурної і особливо інноваційної сфери, а також методичні проблеми, розробники стратегій були поставлені у вельми скрутне становище. Тому велика частина захищених стратегій обмежилася розглядом двох сценаріїв розвитку, один з яких прийнято називати інерційним, а другий інноваційним. Інноваційним сценарієм, як правило, називають сценарій, направлений на активніше впровадження науково–технічних досягнень і розвиток інноваційної інфраструктури. Очевидно, що сучасним є інше розуміння, що включає організаційні, кадрові, антропотехнічні і ін. інновації. При цьому слід мати на увазі, що сценарій – вельми крихкий інструмент, який має властивість деформуватися і розпадатися у міру його реалізації.

4. Переважне число регіонів не змогли задовольнити вимогу реалізувати механізм активації міжрегіональних зв'яз–

ків, що є одним з найефективніших механізмів регіонального розвитку. Можна припустити, що причина неопрацьованості цього механізму знаходиться як в методиці, так і в практиці органів держави. Приблизно так само йде справа з відсутністю прозорого механізму узгодження і просування регіональних програм на державний рівень.

5. Незважаючи на те що в більшості регіонів при розробці стратегій вимога участі бізнес-структур з формальної точки зору була виконана, в реальності цей процес тільки починає розвиватися, часто носить формальний характер і ще далекий до побудови ефективної мережевої конфігурації з незалежних центрів влади.

6. Щонайгострішою і ключовою проблемою, якщо говорити про інноваційний розвиток, для переважного числа регіонів є брак кваліфікованих кадрів, особливо в сфері державного менеджменту. В той же час влада як би «витісняє» цю проблему зі своєї свідомості: практично у всіх стратегічних документах проблема підготовки кадрів обговорюється з формальних бюрократичних позицій в плані, наприклад, прогнозу кількості випускників вузів і ін., ніяких принципів механізмів і термінових заходів для вирішення цієї проблеми не пропонується. Більше того, регіональні системи освіти, перш за все професійної освіти, абсолютно не націлені на освіту суб'єктів регіонального розвитку, на утворення елітного шару суспільства, орієнтованого на розвиток свого регіону.

7. Розробка стратегічного плану розвитку, що враховує не один – два сценарії, а весь спектр варіантів соціально-економічної системи регіону вимагає детального узгодження (у числах, датах, схемах і так далі) величезної кількості неповної, недовизначеної і часто суперечливої економічної і технологічної інформації, що поступає з різних рівнів системи управління регіону. До останнього часу не було інформаційно-аналітичних і комунікаційних систем потрібної потужності з такими функціональними характеристиками, які дозволяли б створювати більш менш адекватні математичні моделі складних соціально-економічних і технологічних систем. Тому вимога взаємної ув'язки сценаріїв розвитку різних галузей регіонального і національного господарства виявлялася нездійсненним побажанням.

Підходи до зміни регіонального стратегування: від показників до реальної конкурентоспроможності, від державної до суспільно-державної стратегії. Попередній розгляд показує, що державою запущений принципово важливий процес розробки регіональних стратегій. У той же час його методичне і практичне втілення значною мірою нейтралізує саму ідею регіонального стратегування і залишає регіони практично наодинці з складними проблемами. Щоправда, якщо не виходити за рамки системи бюрократичного функціонування, таку ситуацію можна виправдати тим, що програми міністерства, які повинні підтримувати процес регіонального розвитку не фінансуються, управлінські новації швидко не упроваджуються, а тому про результати говорити ще рано, в тих же регіонах, де до нововведення віднеслися творчо і в

адміністрації є сильна управлінська команда, сама робота по організації стратегічного планування не може не принести позитивних результатів. З суб'єктивної ж точки зору все також виглядає прийнятно: процес захисту стратегій здійснюється планомірно, ринок консалтингових послуг до взаємного задоволення сторін поділений і так далі.

У той же час якщо піднятися над сьогоденними турботами влади і бізнесу, то ситуація, з якою стикаються регіони і країна в цілому, виглядає куди драматичніше. В умовах глобалізації і загострення конкуренції між провідними країнами світу в політичній, економічній, військовій і інших сферах, перед країною зростають виклики і загрози опинитися у ряді неконкурентоспроможних країн із залежною економікою і обмеженим суверенітетом. Тому необхідно глибоко осмислити ситуацію і негайно приступити до реалізації стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності країни.

Таким чином, ключове завдання стратегування і головне завдання влади, якщо вона позиціонує себе як стратега, а не тільки функціональне місце в адміністративній ієрархії полягає в забезпеченні конкурентоспроможності держави Україна. Перш за все регіональна незалежність і конкурентоспроможність базується на культурній спадщині регіону. В даний час у більшості випадків ця спадщина знаходиться в жалюгідному стані деградації.

Для успіху діяльності стратега регіонального або державного рівня необхідно усвідомити, що конкуренція між країнами і регіонами відбувається в основному не в матеріальній сфері, а в області ідей, проектів, стратегій, впровадження власних стандартів, дії на свідомість і так далі. Таким чином, саме стратегування, робота з розумовими конструкціями, стратегічними проектами і програмами стає головним механізмом забезпечення конкурентоспроможності. Тільки завоювання лідерства в цій сфері здатне забезпечити прорив в області господарства і соціальної сфери регіонів і країни в цілому.

Ефективність стратегічної роботи визначається потужністю інструментарію, яким володіє стратег. По-перше, потужністю схеми його самоорганізації, наскільки могутню позицію він зміг сконструювати з тих центрів власті, які є провідними гравцями на плацдармі їх спільної діяльності.

По-друге, для ефективної стратегічної роботи з таким складним об'єктом, як регіон, що володіє властивостями гетерогенності, гетерохронності і гетерархівованості, необхідний могутніший інструмент, ніж сценарний підхід. Таким чином, завдання синтезу виливається в покрокове формування складної неоднорідної конструкції, що складається з взаємозв'язаних схем діяльності, знань і інформаційних моделей:

- імітаційною (ігровою), яка відновлює і фіксує на матеріальних носіях схеми ігрової взаємодії учасників соціально-економічних відносин;

- математичною, яка описує поведінку кількісних характеристик квазістаціонарних соціально-економічних і технологічних процесів, на основі тих теоретичних і експеримен-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

тальних (зокрема, статистичних) даних, які можуть зафіксувати або висловити як гіпотези учасники ігрової взаємодії;

– інформаційною, яка описує структуру даних і інформаційні потоки в модельованому середовищі.

Таким чином, можна констатувати, що закладена основа для створення проекту інноваційного конкурентоспроможного розвитку регіонів, який планується розвернути по таких напрямках:

– конкурентоспроможність регіональної влади: впровадження ефективних механізмів адміністративного управління і модернізація владних структур, формування базових мобілізаційних ідей для території;

– суспільство і людський потенціал регіону: ініціація процесів самоорганізації суспільства в регіоні, розвиток людського потенціалу, розробка стратегії забезпечення економічної і соціальної привабливості регіону, підвищення рівня життя шляхом реформування соціальної сфери, освіти і охорони здоров'я;

– бізнес і системи організації господарства в регіоні: виявлення спеціалізованих (максимально конкурентоспроможних) сфер інноваційного розвитку і бізнесу, проведення політики по просуванню даного бізнесу в інші регіони і на міжнародний ринок, а також включенню регіональних бізнес-структур в реалізацію пріоритетних національних проектів. Крім пошуку нових можливостей і формування стратегії розвитку для територій, вирішується завдання створення механізму координації між регіональними адміністраціями і органами державної влади при реалізації значущих проектів розвитку регіонів України.

На закінчення про пріоритетні національні проекти. На наш погляд, одна з головних проблем підвищення ефективності національних проектів полягає в тому, що вони реалізуються без зміни середовища, в якому вони здійснюються, тобто на старому непідготовленому ґрунті, а також мають галузевий, не системний підхід до їх реалізації. Найважливішим недоліком цих проектів є те, що вони не є проектами у власному сенсі цього слова: вони не дають онтологію того майбутнього, яке ними формується, вони також не дають логіки реалізації цієї онтології майбутнього, а тому бачаться всього лише як один з ситуативних засобів стимуляції функціонуючих механізмів. Вирішення цієї проблеми могло б полягати в одночасному здійсненні цілісного комплексу заходів, у формі мегапроекту, направлено на кардинальне підвищення ефективності організації і розвитку ключових сфер регіонів. Нам представляється, що він міг би стати основою для експерименту по підвищенню ефективності реалізації національних проектів у ряді регіонів як результат поліпшення рівня стратегічного планування, кваліфікації управлінців і якості управлінської роботи, зниження ризику по всіх вимірюваннях – політичному, економічному, людському.

Висновки

Зараз, коли після затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 року відбу-

вається процес корегування та доопрацювання регіональних стратегій, важливо, щоб питанням стратегічного планування областей, районів міст приділялась належна увага.

Наразі пріоритетним завданням для України та її регіонів на шляху до збалансованого, ефективного, сталого розвитку залишається досягнення такого стану, коли стратегічне планування поступово перейде із площини наукових проектів у площину конкретних і реальних дій на всіх рівнях управління, і стане невід'ємним елементом при формуванні стратегії соціального й економічного розвитку кожного регіону.

Важливим напрямом дослідження є обґрунтування майбутніх суспільних потреб та визначення переважних напрямів розвитку регіону, застосування принципів функціонального зонування території та формування принципів урахування державних, громадських і приватних інтересів під час планування на рівні регіонів та окремих міст.

Забезпечення відповідного рівня розробки регіональних стратегій розвитку, як базового документу регіональної політики держави, не можливо без формування відповідної нормативно-правової бази та кадрового забезпечення державного менеджменту, який володів би всіма інструментами стратегування. При цьому в нормативно-правовій базі повинні бути чітко визначені сфери впливу всіх активних центрів влади на регіональному рівні та механізми узгодження їх інтересів.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2015 року // www.kmu.gov.ua
2. Закон України «Про генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. №3059-III.
3. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. №1602-III.
4. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. №1621-IV.
5. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» від 21.09.2000 р. №1989-III.
6. Закон України «Про планування і забудову територій» від 20.04.2000 р. №1699-III.
7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. №2850-IV.
8. Дацишин М. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні // М. Дацишин, В. Керацман. – К.: В-во «К.І.С.», 2007. – 102 с.
9. Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2006 року №504-р.
10. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху / Під ред. М. Дацишина. – Київ, «Інститут Реформ», 2003. – 41 с.

11. Напреєнко В.Г. Моделювання регіональної економіки: новий рівень якості і безпеки / В.Г. Напреєнко, А.С. Наріньяні, Е.П. Смірнов // *Фінанси, економіка, безпека*. – 2005. – №4 (9).

12. Нудельман В. Розробка Стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики / В. Нудельман, І Санжаровський. – К.: «Дата Банк України», 2002. – 232 с.

13. Стратегічне планування розвитку регіонів України. Аналітичний звіт. – Київ, 2007. – 39 с.

14. Топчієв О.Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів / О.Г. Топчієв // *Регіональні проблеми України географічний аналіз та пошук шляхів вирішення*. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005. – С. 3–11.

О.В. ПАНУХНИК,
к.е.н., доцент, Тернопільський НТУ ім. І. Пулюя

Регіон як самодостатня система: проблеми забезпечення

У статті досліджується поняття самодостатності регіону. Визначено критерії самодостатності регіональної системи. В основу дослідження самодостатності регіону покладено системно-синергетичний підхід, який вивчає відкриті нелінійні системи та вплив на них зовнішнього та внутрішнього середовища. Обґрунтовано необхідність посилення процесів регулювання забезпечення самодостатності регіональних соціально-економічних систем.

В статье исследуется понятие самодостаточности региона. Определены критерии самодостаточности региональной системы. В основу исследования самодостаточности региона положен системно-синергетический подход, который изучает открытие нелинейные системы и влияние на них внешней и внутренней среды. Обоснована необходимость усиления процессов регулирования обеспечения самодостаточности региональных социально-экономических систем.

The article examines the concept of self-sufficiency in the region. The criteria of the regional autonomy system are defined. The study of self-sufficiency in the region uses system-synergetic approach that examines open nonlinear systems and the external and internal environment effect on them. The necessity of strengthening control processes for ensuring sustainability of regional social and economic systems is justified by the author.

Постановка проблеми. Під час перехідного періоду економічна система, як правило, є нестійкою та нестабільною, і тривалий час не може віднайти точки своєї рівноваги. Економіка володіє значним, необмеженим як в якісному, так і в кількісному відношенні потенціалом динамізму. Однак між потенційними можливостями та практикою існує дистанція, для подолання якої необхідна цілеспрямованість й енергійні зусилля суспільства, оскільки в іншому випадку буде накопичуватися гальмуюча сила – економічна інерція, внаслідок чого суттєво зменшується здатність генерувати нововведення, що є однією з важливих умов ефективного розвитку як регіональної, так і національної економічної системи. Через динамічні процеси економіка виходить на новий рівень

розвитку відтворювальної динаміки, яка набуває циклічної, а не лінійної форми [1, с. 37].

У сучасних ринкових умовах спостерігаються негативні тенденції розвитку економіки України, які зумовлюють необхідність пошуку шляхів її виведення зі стану невизначеності та безладу, впорядкування елементів економічної системи.

Організація системи реалізується через взаємодію її елементів і може керуватися як внутрішніми механізмами (самоорганізація), так і під впливом організуючої дії. Для того щоб система була здатною до самоорганізації, вона повинна бути відкритою та обмінюватися із зовнішнім середовищем інформацією, дії її компонентів мають бути узгодженими, система повинна бути динамічною та знаходитись подалі стану рівноваги (стан закритої системи, за якого її макроекономічні параметри залишаються незмінними). Довгий час у стані рівноваги можуть знаходитись лише закриті системи, оскільки у них зростає хаос, нарощується ентропія, зупинити яку може лише взаємодія із зовнішнім середовищем.

У світовому досвіді існують приклади держав, в яких проявляється слабка внутрішня об'єднаність та взаємопов'язаність, що за сучасного процесу глобалізації може призвести до розколу економічної системи та цілісності певної держави. Саме тому на перший план розвитку національних систем країн виходить необхідність адміністративно-територіальної реформи, що має на меті трансформувати регіональні системи та ввести в дію принцип самодостатності, який на сьогодні може стати основою ефективного розвитку регіонів, зміцнення їх економічних та фінансових позицій та стабілізувати подальший ефективний розвиток всієї господарської системи країни. Необхідно сформувати самодостатню господарську систему, яка, попри свою відкритість, орієнтувалася б на власні шляхи розвитку на основі максимізації використання внутрішніх ресурсів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням окремих проблем соціально-економічної самодостатності регіонів України присвячено праці багатьох представників економічної науки, серед яких слід відзначити